

PROBÁLD FERENC

A földrajz az ezredforduló gimnáziumában

(Egy új tantervi koncepció vázlata)

Oktatásügyünk, s ezen belül iskolarendszerünk minden bizonnyal a forradalmi változások, a gyökeres megújulás évtizede előtt áll. A még csak körvonalaikban kirajzolódó elképzelések szerint – úgy tűnik – végre valahára ismét a nyolc osztályos gimnázium lesz az általános műveltséget adó és a továbbképzésre előkészítő legfontosabb iskolatípus. Az aprólékosan kidolgozott és kötelező érvénnyel alkalmazott egységes központi tantervek ideje lejár, helyükbe olyan *kerettantervek* lépnek, amelyek az egyes iskolák önállóságának és a tanári szabadságnak tág mozgásteret biztosítanak. A kerettantervek szerepe mégsem lebecsülendő, hiszen ajánlásaikban, iránymutatásukban ki kell fejeződnie az egyes iskolatípusokkal és tantárgyakkal szemben támasztott *társadalmi elvárásoknak* és az ezekből származtatható *követelményrendszernek*. Az alábbiakban kísérletet teszünk egy olyan földrajztanítási koncepció felvázolására, amely e tantárgy helyének és funkciójának meghatározásához a kerettanterv kialakításakor alapul szolgálhat. A koncepció kimunkálásakor a nyolc osztályos gimnázium igényeit és lehetőségeit tartottuk szem előtt abból a fel-tételezésből kiindulva, hogy a többi iskolatípus kerettanterve megfelelő módosítá-sokkal szintén ezekből lesz levezethető.

A korszerű földrajztanítás céljai és feladatai

A földrajz alapvető feladata mindig is az volt, hogy *tudományosan megalapozott, rendezett* és bizonyos szinten *átfogó, komplex ismeretanyagot* nyújtson a Földről, a különböző kontinensekről, országcsoportokról és országokról, mindenek előtt pedig hazánkról. Ez az ismeretanyag magában foglalja a *természeti viszonyok* (domborzat, éghajlat, vízrajz, talaj, élővilág) leírását és kialakulásuk, kölcsönös összefüggé-seik magyarázatát, valamint az adott földrajzi környezetben tevékenykedő *társadal-mak* életének, problémáinak, gazdasági aktivitásának bemutatását. Természet és társadalom persze nem függetlenek egymástól: a köztük meglévő sokrétű kölcsön-hatás feltárása a geográfia talán legsajátosabb tradicionális törekvése, mellyel mint-

egy összekötő kapcsot képez a természet- és társadalomtudományok között. Ebből egyenesen következik, hogy a földrajz önnön lényegének, a közműveltség szempontjából releváns tartalmának feladása nélkül – erre számos ország elhibázott tanterve szolgált már negatív tanulsággal – *nem olvasható be valamiféle szuperkomplex természet- vagy társadalomismereti tantárgyba*, sőt nem sorolható a természet- és társadalomtudományok merev különválasztását tételező blokkokba sem.

Milyen értékeket kínál a földrajz az ezredforduló ifjúsága számára, mennyiben kell hozzájárulnia a XXI. századi magyar társadalom közműveltségéhez? – Az oktatás tartalmi kérdései és a nevelési célok elválaszthatatlanul összefonódnak egymással, bár az utóbbiak elérése gyakran több tantárgy összehangolt, koncentrált együttműködését követeli meg. A következőkben néhány olyan feladatot emelünk ki, amelyek megoldásában a földrajz szerepét nélkülözhetetlennek ítéljük:

a) *A földrajznak rendszerezett, átfogó, koherens képet kell adnia világunkról.* Olyan szilárd ismereti vázat kell nyújtania, amely lehetővé teszi a *tömegkommunikációs eszközökből* ránk zúduló információk értelmes befogadását, rendszerezését és feldolgozását, a világban végbemenő változások nyomon követését, *korunk gyors társadalmi, gazdasági, politikai folyamataiban való eligazodást*, mi több: kialakítja az ilyen irányú tájékozódás, *önálló ismeretszerzés* igényét és képességét is. Mindehhez feltétlenül szükséges bizonyos *topográfiai ismeretanyag*, valamint a különféle *térképek* tanulmányozásában szerzett jártasság. Erről az alapról kiindulva fokozatosan el kell jutni hazánk, Európa és a világ fő vonásaiban való megismeréséig, végül az egész *emberiség jövőjét érintő sorskérdések* lényegének megértéséig.

b) A geográfia kiemelt feladata a *hazai tájak* jellemzése, kialakulásuk, gazdasági hasznosításuk bemutatása. Az élményszerű megismerésnek itt érzelmi töltést is kell hordoznia: így válhat valóra a *hazaszeretetre nevelés*, amelynek érdekében a földrajz az irodalom- és történelemtanítással együtt hivatott munkálkodni. A tantárgy hagyományai bő lehetőséget kínálnak a *magyar társadalom sokféle időszertű problémájának* megvilágítására. A tárgyalt problémák körét nem pusztán a geográfia, hanem a földrajz tantárgyba szervesen integrálható többi társadalomtudomány együttes kompetenciája határozza meg. Ki kell alakítani az ifjúságban a készséget a *problémák felismerésére, sokoldalú – az ellentétes nézeteket ütköztetni, mérlegelni képes – megközelítésére*, végső soron pedig az *önálló véleményalkotásra és –nyilvánításra*, a döntéshozatalban való *tudatos részvételre*. A földrajz tehát a hazafiságra való nevelés mellett így vállalhat igen nagy részt a demokratikus társadalom keretei között sem nélkülözhető, annak igényeihez szabott *politikai nevelésből*.

c) A világ országait már napjainkban is kölcsönös függőségek, interdependenciák egyre erősödő szövevénye kapcsolja össze; hazánk jelene és jövője elválaszthatatlan a szomszéd népektől, Európától, sőt az egész emberiségétől. A földrajz más országok, népek életének megismertetésével a *nemzetközi megértésre és a békére nevel*. Különösen fontos feladat tágabb hazánk, *Európa* részletes bemutatása. (Nem véletlen, hogy az *Európa Tanács* és a *Nemzetközi Földrajzi Unió* 1989. évi utrechti szimpóziuma éppen kontinensünkre vonatkozó földrajzi információk és nevelési célok összhangba hozását, harmonizálását tűzte ki célul, szem előtt tartva már a jövőendő egységes Európának az oktatással szemben támasztott követelményeit.) Az erősödő nemzetközi gazdasági, politikai és idegenforgalmi kapcsolatok

növelik a földrajz tanítás társadalmi fontosságát, hiszen a közvetlen környezetben, sőt a haza határain messze túltekinthető tájékozottságot is az általános műveltség nélkülözhetetlen elemévé teszik.

d) Az emberiség nagy, globális sorskérdései csak nemrégiben kerültek az érdeklődés reflektorfényébe, és a földrajz tanításra merőben új feladatokat rónak. A környezeti világválság okai, tünetei és megoldási lehetőségei, a természeti erőforrások – az ásványkincsek, az energiahordozók, az erdők, a termőföld, a tengerek – ésszerű hasznosításának problémái, a demográfiai robbanás és az élelmezési kérdés, a fejlett és az elmaradott országok közt tátongó gazdasági szakadék áthidalása: megannyi fontos földrajzi témakör, melyeknek helyet kell biztosítani az oktatásban ahhoz, hogy a XXI. század polgárának látóköre és műveltsége megfeleljen az idők követelményeinek. Nyilvánvaló a fentiekből az is, hogy a természet és a társadalom kapcsolata új szakaszba lépett, és e kapcsolat helyes megvilágításában, a lehető legtágabban értelmezett környezet szemlélet kialakításában a biológia mellett a földrajz a fő nevelési felelősség.

e) A természet- és társadalomtudományok határmezsgyéjén kibontakozott geográfia alkotó művelése már régóta elképzelhetetlen *interdiszciplináris együttműködés* nélkül. Még markánsabb a földrajz integratív szerepe az oktatásban, ahol számos igen fontos tudomány már csak gyakorlati okokból sem jelenhet meg önálló tantárgyként. A földtan, a hidrológia, a meteorológia, a klimatológia alapfogalmaival és legfontosabb összefüggéseivel a természetföldrajz hivatott megismertetni a diákokat, míg a demográfia, a településtudomány, a szociológia és a közgazdaságtan alapjait a társadalmi (gazdasági) földrajz közvetíti. Különösen fontosnak tartjuk a közgazdasági szemlélet kialakításának nevelési célkitűzését; ezt azonban a történelem tanítás – amely alapfunkciójánál fogva szükségképpen sokkal inkább a múltra, mintsem a jelenre összpontosít – önmagában a legjobb szándék mellett sem képes megvalósítani.

Az új tantervi koncepció tartalmi és szerkezeti kérdései

A földrajz gimnáziumi kerettantervének kialakításakor abból indultunk ki, hogy a tantárgy a vázolt nevelési céloknak – melyek a többi tárggyal való koncentrációt is feltételezik – csak akkor képes maradéktalanul eleget tenni, ha az iskolatípus *valamennyi osztályának óratervében önálló helyet kap. Az egységes, nyolc osztályos gimnázium* hosszú idő óta először kínál lehetőséget arra, hogy az *életkori sajátosságokhoz jól igazodó*, egyszerre mind az üresjáratokat, fölösleges ismétléseket elkerülő, következetesen *lineáris tantervi felépítést* valósítsunk meg. Az elmúlt években behatóan tanulmányoztuk tucatnyi ország földrajzi tantervét és tankönyveit, részt vettünk a Nemzetközi Földrajzi Unió Földrajzoktatási Bizottságának tevékenységében, összehasonlítás tárgyává tettük a geográfia tanítására szánt órakereteket (1. táblázat), és személyes konzultációk révén igyekeztünk megismerni a külföldi kollégák tapasztalatait, valamint a tantárgy korszerűsítésében érvényesülő új irányzatokat.

E széleskörű előtanulmányok nyomán jutottunk el ahhoz a koncepcióhoz, amelynek ismertetésére az alábbiakban rátérünk.

A földrajztanítás új lineáris rendszerének optimális megformálásához érvek s ellenérvek szembesítésével több alapvető kérdést kell tisztázni; ezek az anyag felépítésére, tárgyalásmódjára, sorrendjére vonatkoznak.

Az első és legfontosabb ilyen kérdés szemléleti: *szisztematikus "területi" földrajz vagy "probléma-földrajz"* legyen, amit tanítani akarunk? A világ különböző országainak földrajz-tanterveiben s tankönyveiben tallózva e kérdés megválaszolásában ellentmondó nézetekkel találkozunk. *A hagyományos földrajz alapelve a területiség, a kontinensek, országok szisztematikus bemutatása; ez az alapelv a legtöbb helyen mindmáig egyeduralgoló.* (Példaként szolgálhat erre jelenlegi általános iskolai tantervünk is.)

Ettől gyökeresen eltérő "modernista" felfogás jutott érvényre a 70-es években az NSZK-ban és néhány más országban, ahol a hagyományos leíró földrajzzal való radikális szakítást a problémák középpontba állítása és regionális példákon keresztül történő bemutatása révén vélték elérni. Ez a fajta földrajztanítás nagyon alkalmasnak bizonyult a földrajz és a benne integrálódó társtudományok fogalomrendszerének kialakítására, a problémák kiválasztásában, a tárgyalt ismeretanyag összeállításában érzékenyen reagált a *társadalmi kívánalmakra*, s amellet – pontosabban talán éppen emiatt – élvezetes, *életszerű* is tudott lenni. Ugyanakkor a földolgozott témák egymásutánja szinte minden fajta rendező elvet nélkülözött. A mozaik-szerű, széteső információhalmazból nem állhatott össze semmiféle egységes, rendszerezett kép világunkról, sőt az egyes országokról – már amennyiben szó esett róluk valamely probléma kapcsán – egyoldalú, hamis képzet alakult ki a diákokban. Bebizonyosodott – és ezt hovatovább az egykori modernisták is kénytelenek elismerni – hogy a *regionális földrajznak méltó, központi helyet kell kapnia* minden észszerű tantervi koncepcióban.

A földrajz nem tekinthet el attól, ami megjelenése pillanatától fogva alapfeladata: hogy rendszerezett és bizonyos szinten teljes, átfogó képet adjon világunkról. Ehhez a képhez alapként felhasználhatók a probléma-földrajz mozaikkockái, de csak ezek rendszerezésével – s tegyük hozzá: *területi rendszerezésével* – jöhet létre az a világkép, az a váz, melybe a későbbi információk szervesen beilleszkedhetnek, s valóban a műveltség alkotóelemeivé válhatnak. Ehhez a vázhoz hozzátartozik bizonyos alapvető topográfiai ismeretanyag is, melyet a probléma-földrajz túlzó hívei következetesen negligálnak.

Jelen tanterv-vázlat nem a "vagy-vagy", hanem az "is-is" elvét érvényesíti a tradicionális-modernista vitában: igyekszik mindkét megközelítés pozitívumait egygyé kovácsolni. A földrajztanítás első három évében (az 1.-3. osztályban) a "modernista" megoldást követi. Ez az az időszak, amikor az alapvető fogalmak bevezetésére sor kerül, és ez az az időszak, amikor a konkrétság, az életszerűség különösen fontos követelmény. A tanterv-vázlat e három év földrajzának tengelyébe a *természet és társadalom (divatos kifejezéssel: ember és környezet) kapcsolatának problémakörét* állítja; elsősorban azt vizsgálja, hogy az *eltérő földrajzi környezeteket* (élettereket, milióket, illetve azok elemeit) miképpen hasznosítják, s alakítják át a *fejlettség különböző fokain* álló társadalmak. Az 1. osztály anyaga a hazai környezet tanulmányozását tekinti feladatául, de néhol túllép a hazai kereteken, s a ma már jól meg-

közelférhető szomszédos országok néhány jellegzetes tájának életét is felvillantja. A 2. osztály anyaga a trópusi és a hideg övekbe, a 3. osztályé a mérsékelt öv különböző környezeteibe vezet. A 4.–7. osztályban az alapjában klasszikus – ám részleteiben dinamikusabbá és problémaérzékenyebbé formált – *regionális földrajz* jegyében egységes rendszerré állnak össze a korábban szerzett mozaikszerű ismeretek, és a már elsajátított alapfogalmak megfelelő keretbe szerveződnek. A 4. osztály anyaga az Európán kívüli kontinenseket tárgyalja, az 5. osztály Európával és a Szovjetunióval foglalkozik, a 6. osztály Magyarország földrajzával ismerteti meg. A regionális földrajz a gazdasági élet szempontjából lényeges természetföldrajzi ismereteket is magában foglalja, bár gerincét a társadalom, s elsősorban a gazdaság bemutatása képezi. *A természetföldrajzi ismeretanyag zömét a kontinensekről adott részletes általános áttekintés hordozza.* Az Európán kívüli földrészekről külön-külön csak néhány fontos ország bemutatása szerepel a tantervben, az *európai államok* viszont mind helyet kapnak az oktatásban, bár az ismeretanyag egy része helyenként – ahol erre mód van (pl.: Észak-Európa) – közös általános jellemzés keretében adható meg. Az országok, országcsoportok bemutatása sem tartalmi, sem sorrendi szempontból nem lehet szabványos: *sajátos, egyedi jellegüket kell kidomborítani, a rájuk jellemző különleges problémákat kell reflektorfénybe helyezni.*

A tanterv kidolgozásának egyik lényeges sorrendi problémája, hogy a *távoli, idegen, egzotikus régiók felől* közelítsünk-e hazánkhoz, vagy *ellenkezőleg: a közvetlen környezetből kiindulva* mind távolabbi országok, kontinensek felé haladjunk. Az előbbi megoldás mellett a tanulók jóval magasabb fokú érdeklődése, az utóbbi mellett a közvetlen tapasztalatszerzés előnyei adják a fő érvet.

Jelen tanterv-vázlat a *kétféle megoldás kombinációját képviseli:*

a) A közelítőtől a távolabbi felé halad mindaddig, amíg valóban *környezeti* jelenségek, alapfogalmak megismertetése és rendszerezése a cél, s a közvetlen tapasztalatokra építeni már csak az életkori sajátosságok miatt is elkerülhetetlen (1. osztály).

b) A távolítótól, az egzotikustól a közelebbi felé tartó irányvonalat követi a tanterv-vázlat túlnyomó része. Lényegében a 2.–5. osztály anyagában végig "izgalmas" külföldi témák követik egymást, vagyis mindaddig ezek állnak előtérben, amíg a spontán érdeklődés a tanulás motivációjában döntő szerephez jut.

c) A befelé, hazánk felé közelítő irány biztosítja, hogy az ismeretek a számunkra lényegesebb közeli területekről magasabb szintűek legyenek, minthogy a már megszerzett földrajzi alapismeretek és az életkor egyaránt mélyebbre ható tárgyalást tesznek lehetővé.

d) A 6. osztályban kerül sor hazánk részletes, átfogó tárgyalására – tehát olyan korban, amely már igen elmélyült, alapos ismeretszerzést tesz lehetővé, másrészt amikor a tanulás már tudatos, vagyis kevésbé függvénye a spontán érdeklődésnek.

A földrajztanítás alapvető kérdései közé tartozik, hogy az *általános vagy a regionális földrajzot* állítsuk-e a művelődési anyag középpontjába. A regionális földrajz kizárólagosságára épülő hagyományos keretben az általános földrajzi törvényszerűségek leszűrése a legrészletesebben tárgyalt országok példájából – elsősorban a haza földrajzából – történik. Az NSZK-ban uralkodóvá vált "modernista" tértudományi szemléletnek inkább az általános földrajz felel meg. Az általános földrajz

szinte kizárólagos rangra emelkedett pl. a 70-es években a nagy nemzetközi visszhangot keltett amerikai *High School Geography Project*-ben is. Az általunk választott megoldás – melynek előzményei hazánk jelenlegi földrajz tantervében is megvannak – *mind a regionális, mind az általános földrajzot tartalmazza*, ám a nagyobb hangsúlyt – s ennek majd az óraszámokban kell tükröződnie – az előbbire helyezi. A sorrendet meghatározó döntő érv: a tanulók a *megismerés induktív útját* követik, az egyeditől jutnak el az általánosig, a konkrétól az absztrakció egyre magasabb fokáig. Az általános földrajznak tehát a regionális földrajzot követően kell a tantervben elhelyezkednie.

Az általános természeti földrajz (a földtudományok alapjainak szintézise) a 7. osztályban kapott helyet; feladata a *környezetvédelem* természettudományi alapjainak integrálása, szemléletformáló összegzése is. Az általános gazdasági földrajz – amely a világgazdaság kulcskérdéseinek földrajzoként fogható fel – a 8. osztályba került. Ez utóbbi anyag *általános törvényszerűségeket* (pl.: telephely-elméleti alapok) ismertet, *fohymatokat* (pl.: urbanizáció, nemzetközi gazdasági integráció) mutat be, világméretű problémák (pl.: élelmezési kérdés, demográfiai robbanás, energia-kérdés, ökológiai válság, stb.) részben jövőre orientált tendenciáit tárgyalja – tehát *nem ágazati földrajz*.

Ezen a ponton tanterv-vázlatunk felépítése nagyjából már előttünk áll. Célszerű táblázatba foglalnunk, és néhány konkrét példán szemléltetnünk, miképpen halad a földrajzi megismerés az *egyedi példákon* bemutatott alapfogalmaktól a *területi rendszerezésen* át az *általánosítás* szintjéig (2. táblázat).

Alapelvek a földrajztanítás óratervéhez

Feltételezzük, hogy a gimnáziumok most kidolgozandó általános kerettanterve nem rögzíti majd mereven az egyes tantárgyak osztályonkénti kötelező óraszámát, inkább rugalmasan kezelhető ajánlásokot ad az iskolák számára. Akár a minisztérium, akár az iskolák döntenek azonban, az *órakeret elosztása mindenképpen kardinális kérdés*. Ezúttal mégsem kívánunk erre vonatkozó konkrét javaslattal előállni, ehelyett jobbnak látjuk azoknak a premisszáknak a rögzítését, amelyek mérlegelésével a földrajznak az oktatásban betöltendő helyét és óraszámát az illetékesek meghatározhatják.

Ezek a premisszák röviden a következők:

a) A földrajz óraszámja Magyarországon az 50-es évek óta mind az általános iskolában, mind a gimnáziumokban felére csökkent, és így a tantárgy szűk lehetőségei, valamint az új fejlemények (pl. világgazdasági nyitás, növekvő turizmus, tömegkommunikációs "információ-robbanás", szaporodó környezeti problémák) nyomán növekvő társadalmi igények, elvárások között ma már szinte áthidalhatatlan ellentmondás feszül; a tanárok örökös időhiánnyal, a diákok túlterheltséggel küzdenek. A földrajz hazai óraszámai nemzetközi összehasonlításban még közepesnek sem mondhatók (v. ö. 1. táblázat). Az időhiány és a földrajzoktatás alacsony hatásfoka jórészt az általános iskola és a gimnázium közötti töréssel, továbbá a tantárgy hely-

telen – szinte mindenfajta koncentrációs lehetőséget kizáró – óratervi elhelyezésével magyarázható. Amennyiben az általunk kifejlesztett lineáris tantervi koncepció elfogadásra talál, az egyszersmind komoly idő-megtakarítást is eredményez; ez esetben – és az óraterv ésszerű kialakítása esetén – a földrajz eddigi általános iskolai és gimnáziumi órakeretének *összegét* a tantárgy eredményes oktatása szempontjából *elfogadható minimumnak* tartjuk.

b) Amint arra már utaltunk: koncepciónk szükségessé teszi, hogy a földrajz a *gimnázium valamennyi osztályában folyamatosan jelen legyen*. Különösen fontos a tantárgy bevonása a *legfelső osztályok* óratervébe. *A földrajz ugyanis nem alapozó, hanem komplex, szintetizáló jellegű tárgy*. A világgazdaság összefüggései nem érthetők meg a történelmi háttér híján, és dőreség lenne pl. földtani, meteorológiai, hidrológiai, környezetvédelmi ismereteket oktatni, vagy gazdasági földrajzi, telephelyválasztási kérdésekkel foglalkozni a szükséges fizikai és kémiai (technológiai) alapismeretek elsajátítása előtt. A sok tudomány eredményeit integráló általános természet- és gazdaságföldrajz bonyolult összefüggéseit egyébként a tanulóknak az életkorral előrehaladó értelmi fejlődése is a felsőbb osztályokba utalja.

c) A színvonalas földrajztanításhoz a természet- és társadalomtudományok igen széles körében jártas, tág látókörű, jól képzett tanárookra van szükség. A nyolc osztályos gimnázium egyik nagy gyakorlati előnye, hogy végre elegendő óraszámot biztosíthatna az egyetemet végzett *egyszakos geográfus-tanárok* foglalkoztatásához is.

Fentiek előrebocsátása után miként lehetne megállapítani a földrajz számára a gimnáziumban biztosítandó optimális órakeretet? A tantervi arányok mindig az adott kor műveltség-eszményét tükrözik. A XIX. századi gimnáziumok óraterveiben pl. a görög és a latin nyelv, no meg a klasszikus auctorok műveinek tanulmányozása foglalt el domináns helyet. Nos, gondoljuk át: a társadalmi célként ma kitűzhető általános műveltségnek vajon mekkora hányada vonatkozik a hazai tájak, városok, valamint jelenlegi társadalmi és gazdasági életünk ismeretére? A XXI. század értelmiségének tájékozottságában milyen hely illeti meg a Földre, a különböző kontinensekre, népekre, országokra, a világgazdaság s az emberiség nagy kérdéseire irányuló ismeretanyagot? A korszerű általános műveltség szempontjából együttesen mekkora jelentősége van a földtudományok (geológia, hidrológia, meteorológia stb.) és a földrajz tantárgyban megjelenő, annak kereteibe integrált társadalomtudományok (közgazdaságtan, demográfia, szociológia, településtudomány) alapjainak? – A kérdésekre a felelet számszerűen – százalékosan – is megfogalmazható vagy legalább megbecsülhető. Ha az eredmény zérus lenne, az annyit jelentene: a földrajznak nincs helye a jövő műveltségképében, következőképp oktatási rendszerében sem. Higgadt, alapos megfontolás aligha vezethet erre a képtelen eredményre; de eljuthatunk segítségével az óraterv arányainak a jelenleginél sokkal racionálisabb, az oktatási-nevelési célok valóra váltásának kedvezőbb meghatározásához.

Osztály	Tantervi tematika	A megismerés útja	1. példa	2. példa	3. példa	4. példa
1.	Természet és társadalom	Magyaro. és közvetlen környezete	Az egyenlítői esőerdőben. (2. o. tantervben alfejezet) <i>Leírjuk</i> , s ennek alapján megismerjük az <i>egyenlítői éghajlatot</i> és magát az <i>esőerdőt</i> . (fogalom-alkotás)	Egy amerikai búzatermesztő <i>farmon</i> . (3. o. tantevben farmon alfejezet) <i>Leírjuk</i> , milyen és <i>hogyan termel</i> egy tőkés nagyüzemi gazdaság. (új fogalom)	Fővárosunk, Budapest. (1. o. tantervben alfejezet) <i>Leírjuk</i> milyen hazánk fővárosa, <i>hogyan</i> s <i>miből</i> élnek lakói. Kialakítjuk a <i>főváros</i> ill. <i>világváros</i> fogalmát.	Látogatás az esőerdő természeti népeinél, egy kávéültetvényen, egy oázisban, egy arab olajmezőn, Kalkuttában stb. <i>Leírjuk, hogyan élnek, gazdálkodnak a fejlődő országok</i> különböző helyein.
2.		Forró és hideg égőv				
3.		Mérsékelt égőv				
4.	Regonális földrajz	Amerika, Afrika, Ázsia, Ausztrália	Megtudjuk, <i>hol fordul elő</i> Földünkön egyenlítői éghajlat; kialakulásának okát és törvényszerű összefüggéseit (pl. mezőgazdasággal) érintjük.	Megtudjuk, <i>hol termelnek</i> búzát a világon, <i>hol</i> jellemzők a tőkés nagyüzemi gazdaságok, és <i>miért</i> . (kapcsolat az éghajlati adottságokkal, a társadalmi berendezkedéssel, a történelmi fejlődéssel) Megismerjük az USA búzaöveit, s jelentőségüket az ország gazdaságában.	Megismerkedünk a tárgyalt országokban található <i>legfontosabb világvárosok</i> elhelyezkedésével, jellegével, szerepkörével.	Megtudjuk, <i>hol</i> vannak Földünkön fejlődő országok, megismerkedünk néhány fontosabb fejlődő országgal (Brazília, Nigéria, Egyiptom) gazdasági földrajzával.
5.		Európa, Szovjetunió				
6.		Magyarország				
7.	Általános földrajz	A földtudományok alapjai + környezetvédelmi ismeretek	<i>Teljes magyarizat:</i> az egyenlítői éghajlat kialakulásáról a nagy földi légkörzés keretében. <i>Összefüggései:</i> más természeti tényezőkkel és a földrajzi övezetességgel, annak környezeti hatásával a földrajzi övezetesség törvényszerűségeinek keretében.	A búzatermesztés beágyazódik az <i>életelméleti kérdések</i> világproblémájának keretébe (politikai összefüggéseivel együtt).	<i>Általánosítás:</i> milyen a jellegzetes világváros szerkezete, funkciója, fejlődési iránya, környezetvédelmi problémáinak, milyen típusai különíthetők el.	<i>Általános jellemzést</i> kapunk a <i>fejlődő országok gazdaságának ismérveiről s problémáiról, ezek okairól, útkeresésükről, s az egész országcsoporthoz világgazdasági és világpolitikai szerepéről.</i>
8.		A világgazdaság földrajza				

1. táblázat

A gimnáziumi földrajz tanítás javasolt kerettantervének felépítési vázlata

Osztály:	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	XIII.	Össze- sen	Ebből re- gionális földrajz%
Ausztria ^{1/}	<u>2</u> ⁺	<u>2</u> ⁺	<u>2</u> ⁺	<u>2</u> ⁺	<u>2</u> ⁺	<u>3</u> ⁺	<u>2</u> ⁺	1 ⁺	-	16	88
Lengyelország ^{2/}	2	<u>2</u>	<u>1.5</u>	<u>1.5</u>	1	1	<u>2</u>	1	-	12	58
Csehszlovákia ^{2/,4/}	<u>2</u>	<u>2</u>	1	<u>2</u>	3	<u>2</u>	-	-	-	12	58
Szovjetunió ^{5/}	-	2	<u>3</u>	<u>2</u>	<u>2</u>	<u>1.5</u>	-	-	-	10,5	81
Jugoszlávia ^{9/}	2	<u>2</u>	<u>2</u>	<u>2</u>	<u>2</u>	<u>2</u>	-	-	-	12	75
Románia ^{9/}	2	<u>2</u>	<u>2</u>	<u>2</u>	1	1	1	<u>1</u>	-	12	58
NDK ^{1/}	<u>2</u>	<u>2</u>	<u>2</u>	<u>2</u>	1	2	<u>2</u>	-	-	13	69
Ny-Berlin ^{6/}	2	2	2	2	2	2	-	-	-	12	kb.20 ^{10/}
NSZK-Rajna- -Pfalz ^{6/}	2	2	2	2	1	1	-	-	-	10	kb.20 ^{10/}
Olaszország ^{1/}	§	<u>2</u>	<u>2</u>	<u>2</u>	2	<u>2</u>	<u>2</u> ⁻	<u>2</u> ⁻	2	16	75
Franciaország ^{7/}	-	1 ^o	1 ^o	1 ^o	1 ^o	2 ^o	<u>2</u> ^o	1 ^o	-	9	61
Finlandia ^{8/}	<u>1.5</u> ^o	<u>1.5</u> ^o	1 ^o	1 ^o	<u>1.5</u> ^o	1	1	1	-	9,5	58
Kína ^{1/}	2	2	<u>3</u>	<u>2</u>	-	-	2	-	-	11	45
Japán ^{2/}	x	x	<u>2</u>	<u>2</u>	-	<u>3</u>	-	-	-	7	79
Magyarország ^{9/}	§	<u>2</u>	<u>2</u> ^{xx}	<u>2</u> ^{xx}	3	<u>2</u>	-	-	-	11 ^{xx}	73

Forrás:

- 1) Haubrich, H. (szerk., 1982)
- 2) Domanowski, R. (1985)
- 3) Lazarov, P. (1984)
- 4) Olasz G. (1985)
- 5) Haubrich, H. (szerk., 1987)
- 6) Haubrich, H. (1979)
- 7) Fábri M. (1988)
- 8) Rikkinen, H. (1982)
- 9) Probáld F. (1984)
- 10) Birhenhauer, J. (1986)

+ = földrajz és gazdaságtan

x = társadalomismeret

§ = környezetismeret

- = egyes fontos iskolatípusokból hiányzó ill. választható tárgy

o = történelemmel és állampolgári ismeretekkel közös órakeretből becsült érték (Franciaország), ill. a biológiával közös órakeretből becsült érték (Finlandia).

xx = ezeket az óraszámokat az utóbbi években sok iskolában csökkentette a heti óratervre való átérés.

2. táblázat*

*A földrajztanítás helyzete nemzetközi összehasonlításban
(heti óraszámok osztályonként a 80-as évek közepén)*

* A táblázat az általános iskola I.-IV. osztályában egyes országokban önálló tárgyként szereplő földrajzot nem tünteti fel. A középiskolák közül a táblázat a magasabb képzettséget nyújtó, továbbtanulásra előkészítő legfontosabb típusot veszi alapul. A fakultatív tárgyként felvehető földrajz óraszámja csak akkor szerepel, ha a tanulók jelentős része hallgatja. Az összesítés a környezetismeret és a társadalomismeret földrajzi jellegű óráit nem foglalja magában. A kétszeri aláhúzás teljesen, az egyszeri aláhúzás részben regionális földrajzi tartalmat jelez.